

ПАВЛО ФЛОРЕНСЬКИЙ ПРО МАГІЧНІСТЬ СЛОВА

Галина САГАЧ

Copyright © 2003

Видатний релігійний філософ, богослов Павло Флоренський (1882–1937 роки) ґрунтовно досліджував питання магічності слова [2; 4; 5; 6]. Він – автор оригінальних поглядів з цього питання, які становлять інтерес для теорії ораторського мистецтва, педагогічної діяльності та сучасних психопрактик.

Слово, на переконання Павла Флоренського, має сенс, смисл, є посередником між світом зовнішнім та світом внутрішнім. Воно мов амфібія, котра “живе і тут, і там”, встановлює зв’язки, ниточки між цими світами. За його допомогою перетворюється світ, життя засвоюється Духом. Тому слово – явище магічне і містичне, котре творить культурне довкілля. Скажімо, слово для автора – це реальність, що організує вихід із підсвідомого у свідоме.

Віра в магічну могутність слова формовивяляється через замовляння. Як звуковий сигнал, воно має мінімальну енергію фізичного рівня. З давніх часів існували погляди на те, що слово – це “лише слово”, “порожнє слово”, “поривання голосу”, “ніщо”. Проте Павло Флоренський заперечує такий погляд на природу слова, визначаючи в ньому духовну, оккультну та звукову (формопобудовчу) види енергії. Отож-бо слово – складний, багатий світ звуків, на решті їхня симфонія. Його полімодуляційне природне життя характеризується цілісністю та структурною тілесністю, про що писали античні автори: “Варто знати, що також і голос є тілесним” (Лукрецій Кар).

Отже, слово можна розглядати як живу субстанцію, яка відривається від голосового органу людини. Воно являє собою сплетення звукових енергій, актуалізуючи такі процеси, як електричний, магнітний, тепловий, хімічний, молекулярний, ультра-молекулярний. Ось чому Павло Флоренський називає слово “словесним індивідуумом” – рухливим, смислодайним. Воно народжується у співтворчості Бога, народу, людини. Тому в ньому сплавлені “Я – народ – історія”, джерелить синергійність. Мовець бере готове слово і заново творить його у власному мовленні, надособистісно. Водночас слово – це згусток історичної волі народу, його ковітальна увага до світу і культурний потенціал. Воно входить у психіку іншого суб’єкта силою волі цілого народу чи етносу шляхом волевиявлення, життєзреалізування. У цьому контексті Павло Флоренський обґрунтовує спірально дію слова, котра втягує, всмоктує в себе, підкорює, кожного, хто ним користується, а відтак виступає конденсатором волі, уваги, усього духовного життя особистості. Спочатку слово підкорює самого оратора, а вже потім – слухача. Про поезію як “безсмертний дотик до душі” прекрасно сказала Ліна Костенко, а поет Вітрувій визначив слово як “витікаючий дух”, слух, навіяний ударом повітря.

Цікавою на наш погляд, є думка про те, що слово має “сік”. Це можна проілюструвати на прикладі особливої енергії людських імен, чому Павло

Флоренський присвятив окреме дослідження “Імена. Метафізика імен в історичному висвітленні” [6]. Зокрема він аналізує потаємний смисл двох десятків чоловічих та жіночих імен. Ось чому слово видатним богомудром розуміється як подія нашого сокровенного життя, причому на рівні власного імені як Господа, так і людини. Він попереджає, що мовці не повинні забувати про зв’язок слова із смислом та явищем. У цьому триєдиному процесі слова треба вивчати, осмислювати, вміло використовувати, інакше це спричинить “громадські та особисті вади, які сягають темряви злочину”. Енергетика слова протистоїть небутті, що немає енергії!

Слово можна розглядати на рівнях фонемі (першозвук, ультрафізичний аспект), семемі (першосмисл) та інфрапсихічного впливу на аудиторію чи слухача. Мовленнєвий акт – це виділення енергії, почасти дуже великої. Тому мовцеві, ораторові-професіоналові потрібна високорозвинена нервова система. Діяльність оратора за складністю і навантаженням фахівці правомірно порівнюють із працею пілота чи шахтаря. На наш погляд, її можна прирівняти до стану натхнення, творчого екстазу, котрий переживають талановиті актори, читці, поети, публічні виступи яких залишають у серцях слухачів незабутні спогади. Такими були на сцені чи трибуні Верховної Ради України Наталя Ужвій, Амвросій Бучма, Микола Задніпровський, Нонна Копержинська, Богдан Ступка, Ада Роговцева та інші. Безумовно, що народжене у серці автора слово прагне бути виголошеним, донесеним до слухача, тому ніби “пече вогнем”, “горить”, як свідчать творчі особистості у сфері слова животворящого [1; 3; 5].

Слово – один з найвищих виявів життєдіяльності особистості, синтез усіх складових її ества, внутрішнього космосу. Первісно слово не говорилося,

ніби виривалося з переповнених грудей, було суцільно ТВОРЧИМ СЛОВОМ! Павло Флоренський пише, що слово “зароджене високими оккультними енергіями нашої природи, в основі чого – енергія рідного народу”. Він підкреслює, що “у слові я виходжу за межі свого обмеження і з’єднуюся з нескінченно величнішою за мою волю цілого народу, причому не лише у даний історичний момент, а й незмірно глибше та синтетичніше з’єднуюся з народним волевиявленням... Слово є метод зосередження. Саме у слові зібрана в один фокус історична воля народу, котру я маю у своєму розпорядженні; й справа не в силі, а лише в умінні її спрямувати у потрібному напрямку... Потрапляючи на деякий об’єкт, здатний отримати поштовх від волі, слово здійснює у ньому ту зміну, яку він тільки здатний отримати, й увінчується в об’єкт усіма нарізками волі, пробудженої мовцем цього слова відповідними позначками семемі”.

Глибина думки Павла Флоренського полягає в порівнянні сокровенного мовленнєвого акту із кінчиком нитки, скрученої у клубок: якщо людина візьме її за кінчик, що звита в клубок могутньою волею народу, його широким розумом, то неминуха послідовність поведе індивідуальний дух вздовж цієї нитки, якою б вона не була довгою, і непомітно для себе цей дух виявиться біля другого кінця нитки, тобто у самому центрі – сув’язі понять, почуттів і бажань, котрою людина дотепер не збиралася надихатися.

Відомий релігійний філософ вказує не силу дії слова з боку семемі – у його спіральній будові, причому слово втягує, всмоктує у себе і потім підкорює собі. Тому він називає слово КОНДЕНСАТОРОМ ВОЛІ, уваги, всього душевного життя: воно укріплює останнє владно і тотально, діє спочатку на мовця, а потім на слухача. Звідси слушною видається авторська ілюстрація синкре-

тичної сили слова, що знайшла відображення в образі краплі меду, яка поєднує у собі соки різних рослин, або ж у порівнянні слова із скрипкою, де воно “наговорюється”. Як одичний (астральний, магнетичний) згусток, слово має оккультну індивідуальність, тому що стійке віками, зростає у певному напрямку, інколи може загинути від внутрішніх чи зовнішніх причин. Як замкнений світ, воно аналогічне організму з тонкою структурою і складною побудовою, котрий утворений кількома тілами – фізико-хімічним, психологічним (душа), одичним (оккультним, або астральним). У підсумку слово – це породження усієї нашої тілесності, яке цілісно відображає людину, сутність народу і всього людства. Отож у єдності індивідуального та всезагального полягає антиномія слова. При цьому його індивідуальна форма заряджається енергією від органів, які його виробляють, а тому названа вченим нервовою, або одом, астралом, флюїдами чи тваринним магнетизмом.

Слово – іпостась душі і тіла людини, а також астралу, тому що ним і через нього з особистості випромінюються гени, що й можна назвати особистісною генеалогією. Звідси логічно аргументується найважливіше наукове твердження Павла Флоренського: тільки з допомогою слова **ОДНА ОСОБИСТІСТЬ ВХОДИТЬ В ІНШУ**, починає в ній особистісний процес, який він називає “КАРІОКІНЕЗОМ”, тобто амінів прийняттям. Іншими словами, слово потрапляє в іншу особистість, плодоносить, подрібнюється на підмет-присудок. Відтак слово – сім’я (насіння), словесність – статъ, говоріння – чоловіче статеve начало, слухання – жіноче, дія на особистість – запліднення.

Зазначений підхід Павла Флоренського концептуально тотожний еротичній теорії пізнання античних філософів Платона і Сократа, де прагненню до знань відповідає любовна жага, не-

висловленню знання – вагітність, допомозі у висловлюванні – акушерство, повідомленню знань – запліднення, учительстві – прагнення народжувати в душах. Тут слово – потужний одиничний згусток, сім’я, яке заряджене оккультними енергіями, а спілкування – обмін енергетикою, запліднення словом. Як сім’я творить зачаття, так і слово, мовлення творить світ від Творця, зосереджує енергію духу мовця, торкається енергії духу слухача. Так діють знахар, відьмак (відун), священнослужитель. Останній молиться і завдяки слову встановлює **КОНТАКТ З ОСОБИСТІСТЮ**. Тоді слово – живий організм із своєю енергією і структурою, який доносить душі й серця людей. Мовець має користуватися словом професійно, майстерно, на зразок великого античного мислителя Платона.

Не дивно, що Павло Флоренський створив своєрідну **оду слову Платона**: “Ось він, із похиленою замисленою головою! Що – він: прислухається до горнових пісень іншого світу? Чи, можливо, якраз у цю мить його покриває незриме благословіння Грядущого Слова? Хто знає. Але як після бюста Платона очі не дивляться на бюсти інших мислителів, так після творінь його здаються сірими, грубими і земними писання їхні. Які вони маленькі порівняно з цим провидцем-філософом, відмінним громадським діячем, чуйним вихователем, натхненним поетом! Якою незрозумілою силою закладав він слова своїх писань, що через тисячоліття вони все ще хвилюють серця дивним хвилюванням і печуть їх солодким боєм, і наповнюють жагою, і ведуть у ледь зриму, ледь просвітну у холодних туманах далечінь? Чимось містеріальним пахнуть його священні промови, сповнені божественної манії. Так пахне осілим на стінах фіміамом у давно не відчинених храмах. І якими глибокими очима дивляться на читача його дивні

міфи. Хто знає, який таємний смисл ховається за ними?... Творіння філософів значно пізніших часів давно уже пожовкли й висохли. Звалився їхній святковий наряд, і стоять перед свідомістю оголені їхні схеми, як мерзлі дерева взимку. Але живі й будуть жити ці діалоги Платона. І немає такої людини, яка хоча б один період свого життя не була б платоніком. Хто хоча б один раз не переживав, як ростуть крила душі? Хто знає, як підіймається вона до безпосереднього споглядання того, що від буденної суєти прикрите сірим покривалом хмар? Хто за допомогою еросу не проникав у невідомі розуму глибини пізнання? Кому не відкривалася інша, світлозарна дійсність, де обличчям до обличчя натхненний зустрічає вічні про-образи речей? Хто не переживав, як руйнується й падає непрохідна стіна між суб'єктом і об'єктом, – як Я виходить за межі свого егоїстичного обмеження, як відкритими, широкими грудьми вдихає воно гірське повітря пізнання і робиться єдиним з усім світом? Ті прекрасні, чисті, відлучені від усього земного і ніби зіткані із пахоців квітів та місячного саява мрії

любові, якими тепер туманяться дві юності і які оспівуються усіма поетами у всіх освічених народів – хіба ці мрії породжені не платонізмом? І хіба “ідеї”, “сутності”, “поняття”, “монади”, “особистості”, якими живе й рухається філософія, – не у кровному зв'язку з ученням Платона? Ідеалізм, – у широкому смислі слова, – стихія філософії, але, позбавлена цього кисню, вона задихається, а потім в'яне й гине. Європейська філософія однозначно вийшла з рук Платона” [6, с. 146].

1. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К.: Укр.-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

2. Сагач Г.М. Золотослів. – К.: Школяр, 1998. – Ч.1. – 253 с.; Ч.2. – 415 с.

3. Сагач Г.М. Під покровом любові Богородиці (роздуми паломниці). – К.: Джулія, 2001. – 104 с.

4. Сагач Г.М. Риторика. – К.: Вид. дім Ін-Юре, 2000. – 566 с.

5. Сагач Г.М. Слово животворяще. – К.: Пошук, 2000. – 286 с.

6. Флоренский П.А. Соч. в 4 т. – Т.2. – М.: Правда, 1990. – 447 с.

Надійшла до редакції 12.12.2002.